

“Children are from heaven” ali kako danes otroci spoštujejo odrasle

Barbara Vogrinec*
CPZ-International, Center za promocijo znanja, Ljubljana

Povzetek: Izhodišče besedila je vračanje v patriarhalno, ki ni preprosto to, ki smo mu priča danes, v fazi t. i. postmoderne, postpatriarhalne družbe v njeni (do zdaj) zadnji obliki. Gre za vračanje k pravilom omike in olike, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti (transcendence, svobode, aktivnosti) in otroci subjekti, ki so objekti za odrasle (imanence, nesvobode, pasivnosti), ki pa se vendarle razlikujejo od staromodnih pravil iz preteklosti. Besedilo poskuša pojasniti to vračanje na primeru pravil, ki jih ponuja knjiga *Children Are From Heaven* (Otroci so iz nebes) – knjiga za samopomoč, ki je izšla konec 90-ih let 20. stoletja v ZDA in takoj postala svetovna uspešnica. Poleg tega smo poskušali odgovoriti na naslednja vprašanja: Kaj se je zgodilo s pravili omike in olike, ki urejajo odnose med otroki in odraslimi danes? Kako so se spremenila oz. kaj se je zgodilo z odnosom otrok oz. odraslih do teh pravil oz. njihovih izvajanj? Kako se je ta odnos spremenil? Upoštevanje opisano osnovno premiso, ki pomeni najprej spoštovanje odraslih s strani otrok, smo želeli odgovoriti tudi na vprašanje, kaj se je zgodilo s tem spoštovanjem oz. kako danes otroci spoštujejo odrasle. Problematiko smo prikazali v okviru lacanovske psihoanalize.

Ključne besede: postmoderna družba, postpatriarhalna družba, odnosi med odraslimi in otroci, spoštovanje, lacanovska teorija, psihoanaliza

“Children are from heaven” or how today children respect adults

Barbara Vogrinec
CPZ-International, Centre for Knowledge Promotion, Ljubljana, Slovenia

Summary: The starting point of the text is a returning to the patriarchal, which is not simply the one that we are witnessing today, in the time of so-called postmodern, postpatriarchal society in its (until now) last form. It is a matter of returning to rules, of which the basic premise is that adults are subjects (transcendences, freedoms, activities) and children are subjects that are objects for adults (imanences, non-freedoms, pasivities), but which notwithstanding differ from the oldfashioned rules from the past. We attempted to explain this returning, following the example of rules offered by the book *Children Are From Heaven* – a selfhelp book, published at the end of the nineties of the 20th century, which immediately became the world's bestseller. In addition, our aim was to answer the following questions: What has happened with rules of civilization and good manners, regulating the relations between children and adults today? How have they changed and what has happened with children's or adults's relation to

* Naslov / Address: mag. Barbara Vogrinec, CPZ-International, Center za promocijo znanja, Parmova 41, 1000 Ljubljana, e-mail: barbara.vogrinec@guest.arnes.si

these rules or their performings? How has this relation changed? Considering the mentioned basic premise which implies that children respect adults, we also tried to answer the question: What has happened with the respect, or, how do children respect adults today? Discussion is presented in the framework of lacanian psychoanalysis.

Key words: postmodern society, postpatriarchal society, adult child relations, respect, lacanian theory, psychoanalysis

CC = 2956, 3020

Če si predstavljamo dve ženski – tipični predstavnici dveh različnih faz razvoja naše, zahodne družbe, tj. faze moderne (razsvetljenske) patriarhalne družbe oz. patriarhalne družbe v njeni končni obliki (faze, ki jo je mogoče umestiti v obdobje, ki zajema 19. stoletje in prvih šest desetletij 20. stoletja) in faze postmoderne, postpatriarhalne družbe v njeni (do zdaj) zadnji obliki (faze, ki jo je mogoče umestiti v čas od začetka 90-ih let 20. stoletja do danes) (ali če si predstavljamo (dva) moška ...) – kot izvajalki pravil omike in olike, ki urejajo odnose med spoloma, lahko rečemo naslednje. Prva verjame avtoriteti oz. najprej očetovi avtoriteti (avtoriteti moškega) – verjame na podlagi uporabe uma, razuma. Ona tako tudi vidi primeren odnos med spoloma v podobi moškega, ki vlada ženski (oz. skrbi zanjo, jo štiti in ji tako vlada), in ženske, ki je »podložnica« moškega–»vladarja«, »suverena« oz. »viteza«, oziroma v podobi moškega, ki lovi žensko, in ženske, ki je (težko ulovljivi) »plen« za moškega–»lovca«, z drugimi besedami, moškega, ki je subjekt (subjekt kot transcendenca, svoboda, aktivnost), in ženske, ki je subjekt, ki je objekt za moškega (imanenca, nesvoboda, pasivnost) oz. ki izvaja pravila, katerih osnovna premisa je, da je moški subjekt in ženska subjekt, ki je objekt za moškega. Druga pa ne verjame avtoriteti oz. očetovi avtoriteti. Ona tako tudi ne vidi primernega odnosa med spoloma tako, kot ga vidi prva. Toda, kot je treba opozoriti, tu tudi ne gre preprosto za zavračanje staromodnih pravil iz preteklosti, ampak za to, da se tudi ne zavrača teh pravil. Bolj natančno: ta ženska sprejema oz. izvaja pravila, kot sta npr. pravilo »Moraš se prilagoditi« (Fein in Schneider, 1997) (tj. sebe, svoje interese, moraš prilagoditi njemu, svojemu možu, njegovim interesom ...) in pravilo »Ne začni pogovora z moškim (in ne prosí ga za ples)« (Fein in Schneider, 1995) – kar priča o tem, da tudi ona vidi primeren odnos med spoloma tako, kot ga vidi prva ženska, kar pa je povezano s tem, da ne verjame očetovi avtoriteti in je tako samo »eno od dvojega« ... – kot tudi pravila, kot je npr. »Ohrani svoje interese (imej kaj od življenja!)« (Fein in Schneider, 1997) (tj., ko se poročiš, ohrani interes zase, za svoje delo, za svoje prijatelje in sploh za vse drugo ...). Gre torej za to, da so prva pravila oz. subjekt – subjekt, ki je objekt za moškega – zanjo samo »eno od dvojega« (za razliko od prve ženske, za katero so omenjena pravila oz. subjekt edina možnost ...), torej za to, da se ona prepozna v teh pravilih oz. subjektu, kot tudi v drugih pravilih oz. subjektu – subjektu, ki ni objekt za moškega. Z drugimi besedami, gre za to, da se s temi pravili oz. subjektom ne identificira popolnoma

... O tem lepo pričajo tudi navedena pravila, torej pravila, ki jih ponujajo knjige *The Rules* – knjige za samopomoč, od katerih je prva, s podnaslovom *Time-Tested Secrets For Capturing The Heart Of Mr. Right*, ki je izšla sredi 90-ih let 20. stoletja v ZDA, sprožila celo gibanje (v smislu delovanja podpornih skupin [angl. *support groups*], svetovanj na internetu oz. po telefonu ...), gibanje, ki je doseglo svetovno razsežnost in ki je danes na višku svojih moči.

S podobo primernega odnosa med spoloma oz. s pravili omike in olike, ki urejajo odnose med spoloma, se ženska, deklica (oz. moški, deček) sreča najprej v okviru svoje družine. V tem okviru pa se sreča tudi s podobo primernega odnosa med otroki in odraslimi, otroki in starši, oz. s pravili, ki urejajo odnose med otroki in odraslimi, otroki in starši. V fazi patriarhalne družbe v njeni končni obliki je bila to podoba oz. so bila to pravila, o katerih lepo govori tudi konec 19. stoletja izdana knjiga *Vzgoja in omika ali izvir sreče* – ki je sicer izšla in bila popularna pri nas, toda za podobne knjige oz. njihovo popularnost je šlo takorekoč povsod po (zahodnem) svetu – ko govori o tem, kako starš »ukazuje in ravna z lastno mu milosrčnostjo in ljubeznijo do podložnih otrok [...] ti otroci pa pričakujejo v največji spoštljivosti in vdanosti« (Puhar, 2004, str. 105). Šlo je torej za podobo staršev/odraslih, ki vladajo otrokom (oz. skrbijo zanje, jih ščitijo, in jim tako vladajo), in otrok, ki so »podložniki« staršev/odraslih-»vladarjev« (oz. »vitezov«), z drugimi besedami, prvih, ki so subjekti (transcendence, svobode, aktivnosti), in drugih, ki so subjekti, ki so objekti za prve (imanence, nesvobode, pasivnosti), oz. za pravila, katerih osnovna premisa je, da so prvi subjekti in drugi subjekti, ki so objekti za prve. Oziroma: šlo je za podobo, podobno podobi primernega odnosa med spoloma, oz. za pravila, podobna pravilom, ki urejajo odnose med spoloma. Kako pa je v primeru faze postmoderne, postpatriarhalne družbe v njeni (do zdaj) zadnji obliki? Ali je tudi v tem primeru mogoče govoriti o podobnosti omenjenih podob oz. pravil? Kot bomo tudi videli v nadaljevanju, je odgovor pritrdilen. V fazi postmoderne, postpatriarhalne družbe v njeni (do zdaj) zadnji obliki gre namreč za to, da se tudi ne zavrača podobe primernega odnosa med otroki in odraslimi iz preteklosti oz. pravil, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti in otroci subjekti, ki so objekti za odrasle; oziroma gre za izvajanje staromodnih pravil iz preteklosti, ki pa je samo »eno od dvojega«, pri čemer je »drugo« seveda izvajanje pravil, katerih osnovna premisa je, da so otroci subjekti, ki niso objekti za odrasle (oz. izvajanje pravil, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti, ki so objekti za otroke).

V nadaljevanju bomo torej poskusili pojasniti to vračanje k staromodnim pravilom iz preteklosti, urejajočim odnose med otroki in odraslimi, ki je pravzaprav vračanje k tem pravilom kot samo »enemu od dvojega«. Naš namen je izpostaviti razliko med staromodnimi pravili iz preteklosti, ki jih ponuja npr. knjiga *Children Are From Heaven* – knjiga za samopomoč, ki je izšla konec 90-ih let 20. stoletja v ZDA in takoj postala svetovna uspešnica – in staromodnimi pravili iz preteklosti, o katerih lepo govori tudi omenjena *Vzgoja in omika ali izvir sreče* v omenjenem odlomku, oz. pokazati, kaj se je zgodilo s pravili omike in olike, ki urejajo odnose med otroki in odraslimi, kako so se spremenila, kaj se je zgodilo z odnosom otrok oz. odraslih do teh pravil oz. njihovih

izvajanj, kako se je ta odnos spremenil. Kolikor izvajanje staromodnih pravil iz preteklosti pomeni najprej spoštovanje odraslih s strani otrok, bi lahko naš namen formulirali tudi takole: izpostaviti razliko med tem, kako danes otroci spoštujejo odrasle in kako so jih spoštovali v preteklosti (pokazati, kaj se je zgodilo s spoštovanjem otrok s strani odraslih, kako se je spremenilo, kaj se je zgodilo z odnosom otrok do tega spoštovanja, kako se je ta odnos spremenil). Poskusili pa bomo tudi pokazati, kaj omenjena razlika pomeni z vidika lacanovske psihoanalize.

Spoštovanje kot samo »eno od dvojeга«

Najprej si nekoliko pobližje oglejmo pravila, ki jih ponuja omenjena knjiga *Vzgoja in omika ali izvir sreče*. Poglejmo, kaj pravijo naslednji odlomki iz te knjige:

»Gospodar in gospodinja naj bi dajala vsak v svojem področju vsem drugim družinskim članom zapovedi jasno, kratko in odločno ter naj bi pazila, da jih vsak družinski člen precej izpolni tako, kakor hočeta zapovednika. V vsi družini naj vlada voljna in neomahljiva pokorščina«, oz. »[o]trok mora vselej povelje hitro in veselo zvršiti ... Dolgo razlaganje in vtemeljevanje danega povelja je nepotrebno in škodljivo, recimo edino le, kaj ima storiti, vse drugo njega ne sme brigati«, prošnja oz. zahvala (s strani zapovednika) pa »je znak velike slabosti, v otroške dobi pa je naravnost smešna in pokvari vzgojitelju vso avtoriteto«, seveda pa je treba zahtevati, da otrok za vsako reč prosi in se za vsako reč zahvali.« (Puhar, 2004, str. 105)

Kot pravi *Olikani Slovenec*: »[N]aj se otrok priklanja starosti, ne pa mož otroku!« (Veseli, 1868, str. 58)

Predstavljajmo si naslednjo podobo družinskega obeda (Zaidman, 1992): oče (ki družino preživlja, je zanj odgovoren, je njen poglavar) pripoveduje o tem, kako je preživel dan, mati (ki vlada v gospodinjstvu) daje replike, streže pri mizi (pri čemer postreže najprej očetu, potem otrokom), otroci molčijo.

Gre torej za pravila, ki odraslim/staršem narekujejo, (a) da otrokom ukazujejo, zapovedujejo, in to jasno, kratko in odločno, brez razlaganja, utemeljevanja, (b) da ne dopustijo, da se otroci upirajo izvršitvi oz. da zapovedano izvršujejo tako, da pri tem izražajo negativna čustva, oz. da zapovedano izvršujejo drugače, kot se od njih pričakuje (npr. da naredijo napako), (c) da otrok ne prosijo in se jim ne zahvaljujejo, itn.; otrokom pa ta pravila narekujejo, (a) da izvršujejo ukaze, zapovedi odraslih/staršev, (b) da odrasle za vsako reč prosijo (in da jih nikoli ne prosijo za več) ter se jim za vsako reč zahvalijo, (c) da pri mizi molčijo, itn. Osnovna premisa teh pravil se glasi: odrasli vladajo otrokom (skrbijo zanje, jih ščitijo, in jim tako vladajo), otroci so »podložniki« odraslih—»vladarjev« (oz. »vitezov«), z drugimi besedami, odrasli so subjekti, otroci so subjekti, ki so objekti za odrasle.

Zdaj pa si oglejmo še pravila, ki jih ponuja knjiga *Children Are From Heaven*. O teh pravilih govorijo naslednje tri (v knjigi predstavljene) situacije. Prva je situacija, v kateri sta akterja petletni deček in njegova mati. Druga je situacija s štirinajstletnikom,

udeležencem terapevtske delavnice za otroke iz t. i. razbitih družin, in terapevtom kot akterjema. Tretja pa je situacija, v kateri sta akterki najstnica in njena mati.

Prva situacija (Gray, 2002, str. 95) je naslednja:

Luka: »Mami, rad bi piškot.«

Mati: »Kmalu bo večerja. Želim, da počakaš. Dobil ga boš po večerji.«

Luka: »Ampak želim ga takoj ...«

Otrok dobi togotni izbruh. Mati ga najprej posluša. Potem reče: »Vem, da si želiš piškot takoj. Ker si želiš piškot in ti ga ne dam, si jezen.«

Luka se malo pomiri in opusti upiranje. Potem mati doda: »Še vedno moraš počakati, da ga boš dobil po večerji.«

V drugi situaciji (Gray, 2002, str. 144–145) gre za to, da se najstnik – udeleženeec terapevtske delavnice – odločno upira želji terapevta, zato mu ta zapove, da gre v sosednjo sobo in vzame petnajst minut premora. Njun pogovor se nadaljuje takole:

Najstnik: »In kaj, če ne bom?«

Terapevt: »Želim, da greš v sosednjo sobo in vzameš petnajst minut premora.«

Najstnik: »Ne moreš me prisiliti.«

Terapevt: »Želim, da greš v sosednjo sobo in vzameš petnajst minut premora.«

Najstnik: »Reva si, ne moreš me prisiliti.«

Terapevt: »Želim, da greš v sosednjo sobo in vzameš petnajst minut premora.«

Najstnik: »Kaj boš naredil, če ne grem?«

Terapevt: »Želim, da greš v sosednjo sobo in vzameš petnajst minut premora.«

Najstnik nejevoljno odide v sosednjo sobo. Po petnajstih minutah gre terapevt k njemu in mu prijazno reče, da je dobrodošel, če se želi pridružiti skupini, a razume tudi, če je raje še sam. Najstnik tiho prikima, terapevt zapusti sobo. Čez nekaj minut se najstnik pridruži skupini.

V tretji situaciji (Gray, 2002, str. 147–148), torej v situaciji, v kateri sta akterki najstnica in njena mati, pa gre za naslednjo komunikacijo med slednjima:

Mati: »Katja, bi izključila televizijo?«

Katja: »Zakaj? Ta film je čudovit.«

Mati: »Kateri pa je?«

Katja: »Sherlock Holmes.«

Mati: »To je dober film (premolke), vendar želim, da izključiš televizijo. V zadnjem času jo veliko gledaš in želim, da počneš kaj drugega.«

Katja: »Kaj?«

Mati: »Lahko bi naredila domačo nalogo ali šla na zrak.«

Katja: »Nočem. Rada bi gledala film in ti me motiš.«

Mati: »Razumem, da želiš gledati film in ne maraš delati domače naloge ali iti na zrak (premor), vendar želim, da izključiš televizijo in počneš kaj drugega.«

Katja: »Ne maram.«

Mati: »Želim, da takoj izključiš televizijo.«

Katja: »Toda nič drugega nimam početi.«

Mati: »Želim, da takoj izključiš televizijo.«

Katja vstane in izključi televizijo. Potem odvihra iz sobe. Čez petnajst minut se vrne in se pretvarja, kot da se ni nič zgodilo. Vpraša mater, ali bi igrala z njo karte. Mati vabilo z veseljem sprejme.

Kot lahko vidimo, gre tudi tu za pravila, ki odraslim/staršem narekujejo, da otrokom zapovedujejo, in »[z]apovedati pomeni, da otroku naravnost poveste, kaj naj naredi, pri čemer 'morate ostati močni' oz. se izogibati rečem, kot so 'razlogi, razlage'« (Gray, 2002, str. 137). Taka pravila so npr.: mati zapove sinu, da počaka na piškot; terapevt zapove najstniku, da gre v sosednjo sobo in vzame petnajst minut premora; mati zapove hčerki, da takoj izključi televizijo). Ta pravila otrokom narekujejo, da izvršujejo zapovedi odraslih/staršev (npr. Luka počaka na piškot). Gre torej za pravila, katerih osnovna premisa je, da odrasli/starši vladajo otrokom (oz. skrbijo zanje, jih ščitijo, in jim tako vladajo) in da so otroci »podložniki« staršev/odraslih—»vladarjev« (oz. »vitezov«), z drugimi besedami: odrasli so subjekti, otroci so subjekti, ki so objekti za odrasle.

Toda tu gre tudi za naslednje. Ta pravila so samo »eno od dvojega«, pri čemer so »drugo« seveda pravila, katerih osnovna premisa je, da so otroci subjekti (ki niso objekti za odrasle), oz. pravila, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti, ki so objekti za otroke, bolj natančno, pravila, ki odraslim/staršem narekujejo, (a) da otroke prosijo, namesto da jim ukazujejo ali od njih zahtevajo (po Grayu [2002] gre za pravilo vrste »prošnja namesto ukaza ali zahtev«; npr. mati prosi hčerko, da izključi televizijo: »Katja, bi izključila televizijo?«); (b) da dopustijo, da se otroci upirajo izvršitvi njihove zapovedi oz. da zapovedano izvršujejo tako, da pri tem izražajo negativna čustva (po Grayu [2002] gre za pravilo, ki pravi, da je treba otrokom prenašati sporočilo, da je čisto v redu reči »ne« oz. izražati negativna čustva, biti drugačen, delati napake, si [kaj] želeli [in si želeli več]; npr. mati dopusti sinov togotni izbruh).

Staromodna pravila iz preteklosti oz. njihova izvajanja so torej za današnjega otroka (oz. za današnjega odraslega) samo »eno od dvojega«, medtem ko so bila za otroka (oz. odraslega) iz preteklosti edina možnost. Otrok se prepozna v teh pravilih oz. izvajanjih in tako v subjektu, ki je objekt za odraslega (oz. v subjektu, če gre za odraslega). Prepozna se tudi v pravilih, katerih osnovna premisa je, da je otrok subjekt (ki ni objekt za odraslega), in tako v tem subjektu (oz. v pravilih, katerih osnovna premisa je, da je odrasli subjekt, ki je objekt za otroka, in tako v tem subjektu, če gre za odraslega). Z drugimi besedami, s prvim(i) (oz. drugim(i)) se ne identificira popolnoma. Kolikor je v izvajanju staromodnih pravil iz preteklosti mogoče prepoznati spoštovanje odraslih s strani otrok, pa lahko povedano formuliramo tudi takole. Spoštovanje je za današnjega otroka samo »eno od dvojega« (medtem ko je bilo za

otroka iz preteklosti edina možnost), pri čemer je »drugo« seveda nespoštovanje. Današnji otrok se prepozna v tistem, ki spoštuje odraslega, kot tudi v tistem, ki ne spoštuje odraslega, z drugimi besedami, s prvim se ne identificira popolnoma.

Pravila, ki jih ponuja knjiga *Children Are From Heaven*, so torej lep primer vračanja k staromodnim pravilom iz preteklosti, urejujočim odnose med otroki in odraslimi, ki je pravzaprav vračanje k tem pravilom kot samo »enemu od dvojega«. Gre za lep primer vračanja k spoštovanju odraslih s strani otrok, ki je pravzaprav vračanje k temu spoštovanju kot samo enemu od dvojega. Za primer tega vračanja, torej vračanja v patriarhalno, ki ni preprosto to, pa bi lahko vzeli tudi pravila, ki jih ponuja varuška iz resničnostnega televizijskega šova *Supernanny* – šova, ki so ga začeli predvajati in je postal izredno popularen najprej v Veliki Britaniji (leta 2004), kmalu pa tudi drugod po (zahodnem) svetu, kjer predvajajo oz. so popularne predvsem njegove različice (glej npr. spletno stran www.abc.go.com). Če si nekoliko поблиžje ogledamo ta pravila – pravila, ki jih (v vsaki epizodi šova) supervaruška ponudi staršem (oz. otrokom) po tem, ko jih je obiskala na domu in ocenila situacijo – lahko vidimo naslednje. Gre za pravila, ki odraslim/staršem narekujejo naslednje: (a) »Morate postaviti pravila in jim (otrokom, op. av.) povedati, kaj pričakujete«, in (b) »[Č]as, določen za zburjanje, obede, kopanje in spanje, je osnova«, pri čemer (c) »[N]e modrujte oz. preveč ne komplicirajte – samo jasno povejte«, in (d) »[N]e dopustite, da vas obrnejo« (ABC, 2006). Gre torej za pravila, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti in otroci subjekti, ki so objekti za odrasle. Toda ta pravila so samo »eno od dvojega«, pri čemer so »drugo« seveda pravila, katerih osnovna premisa je, da so otroci subjekti (ki niso objekti za odrasle), oz. pravila, katerih osnovna premisa je, da so odrasli subjekti, ki so objekti za otroke, bolj natančno, pravila, ki odraslim/staršem narekujejo: »Dopustite, da delajo [...] reči, s katerimi si dvigajo samozavest« (ABC, 2006).

Neprikrivanje neke resnice, samomor in občudovanost

Poglejmo še, kaj razlika med tem, kako danes otroci spoštujejo odrasle in kako so jih spoštovali v preteklosti, pomeni v luči lacanovske psihoanalize.

Da bi odgovorili na to vprašanje, moramo najprej pojasniti, o čem pravzaprav govorimo, ko v lacanovski psihoanalizi govorimo o identifikaciji. Najprej naj opozorimo, da gre tu za t. i. simbolno idenifikacijo, identifikacijo, ki jo razlikujemo od t. i. imaginarne identifikacije. V čem se torej simbolna identifikacija razlikuje od imaginarne? Lahko bi rekli takole: za razliko od imaginarne identifikacije, v primeru katere gre za to, da se nekdo identificira s svojo (zrcalno) podobo (imagom), gre v primeru simbolne identifikacije za to, da se identificira s to podobo kot podobo, v kateri se vidi tako, kot da ga gleda nekdo drug. Tu gre pravzaprav za to, da Drugi oz. drugi subjekt – subjekt kot govoreče bitje (bitje besed, simbolov) – odgovori na zahtevo prvega (subjekta),

naj mu je porok za to, da ima pridobitev njegove identitete razsežnost resnice (Drugi je tako pravzaprav subjekt, ki je objekt za (prvi) subjekt), pri čemer pa bo vse, kar Drugi subjektu v odgovoru lahko da, preseгла izguba te identitete (Lacan, 1994a). Gre torej za pridobitev identitete subjekta, pridobitev, ki je transcendenca, svoboda, aktivnost, ki pa se zgodi hkrati z izgubo te identitete, izgubo, ki je imanenca, nesvoboda, pasivnost, oziroma zaradi nje – izgubo, ki je korelativna izgubi, ki zadeva Drugega, izgubi, ki je transcendenca, svoboda, aktivnost – in je tako pravzaprav umestitev v neko strukturo, v neki red – strukturo besede, simbola (simbolni, družbeni red), oz. strukturo, ki je označevalec. Gre za to, da (si) subjekt prikriva neko razsežnost resnice – resnico, ki pomeni izgubo njegove identitete oz. imanenco, nesvobodo, pasivnost – kar pa je korelativno temu, da (si) tudi Drugi prikriva resnico, ki pomeni izgubo njegove identitete oz. transcenco, svobodo, aktivnost. (Lacan, 1994b) Treba pa je opozoriti še na naslednje. Kot med drugim izpostavi Lacan, moment simbolne identifikacije »spremeni jaz (je) (tj. nekogaršnjo – zrcalno – podobo samega sebe, op. av.) v aparat, za katerega bo vsak vzgib instinktov nevarnost« (Lacan, 2004, str. 48). V primeru simbolne identifikacije oz. subjektovega prikrivanja resnice, ki pomeni izgubo njegove identitete, gre torej tudi za obrambo pred neko notranjo silo, agresijo, ki vodi k uničenju, smrti Jaza (*moi*) (tj. jaza (*je*) kot družbenega jaza) oz. k omenjeni izgubi, oz. za preusmeritev, sublimacijo te sile, agresije, torej agresije, ki bi se, če ne bi bila preusmerjena, spremenila v samomorilsko agresijo subjekta nad samim seboj.

Vzemimo naslednje primere: mati (oz. odrasli/starš) zapove sinu (oz. otroku), da počaka na piškot; sin počaka na piškot, oz. sin (otrok) spoštuje mater (odraslega/starša); sin dobi togotni izbruh, ker ne dobi piškota takoj, oz. sin ne spoštuje matere; mati dopusti sinov togotni izbruh. Najprej lahko v prvem primeru prepoznamo prikrivanje matere (subjekta), da ni transcendenca, svoboda, aktivnost (ki je korelativno prikrivanju sina [Drugega], da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost). V tretjem primeru gre prav tako za prikrivanje resnice, ki pomeni transcenco, svobodo, aktivnost, oz. v tem primeru lahko prepoznamo prikrivanje sina (subjekta), da ni transcendenca, svoboda, aktivnost (ki je korelativno prikrivanju matere [Drugega], da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost). V drugem in četrtem primeru pa lahko prepoznamo prikrivanje sina oz. matere, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost (ki je korelativno prikrivanju matere oz. sina, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost). Dalje pa lahko v vseh štirih primerih prepoznamo tudi preusmeritev potencialno samomorilske agresije matere oz. sina nad samo oz. samim seboj (ki je korelativna preusmeritvi potencialno samomorilske agresije sina oz. matere nad samim oz. samo seboj).

O današnjem otroku pa bi torej lahko rekli naslednje. Prikrivanje, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost (ki je korelativno prikrivanju odraslega, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost), je zanj samo »eno od dvojega«, pri čemer je »drugo« seveda prikrivanje, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost. To pa pomeni najprej sledeče. Pravzaprav gre za to, da (si) on ne prikriva, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost, oz. za to, da (si) ne prikriva, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost, kar je korelativno

temu, da (si) tudi odrasli ne prikriva, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost, oz. temu, da (si) odrasli ne prikriva, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost. Gre za samomorilsko agresijo otroka nad samim seboj, ki je korelativna samomorilski agresiji odraslega nad samim seboj.

Lahko pa bi rekli tudi nekaj drugega. O pridobitvi identitete subjekta, pridobitvi, ki je transcendenca, svoboda, aktivnost, oz. o prikrivanju subjekta, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost – korelatu pridobitvi identitete Drugega, pridobitvi, ki je imanenca, nesvoboda, pasivnost, oz. prikrivanju Drugega, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost – je mogoče govoriti tudi kot o projiciranju izgube te identitete (identitete subjekta) v Drugega, tako pa tudi o preusmeritvi potencialno samomorilske agresije subjekta nad samim seboj na Drugega. O omenjeni pridobitvi je mogoče govoriti tudi kot o – če uporabimo besednjak Lacanove učenke L. Irigaray (1984) – zvajanju, reduciranju enega subjekta na drugega (pri čemer naj opozorimo, da gre za feministično perspektivo oz. perspektivo, v okviru katere se izpostavlja oz. kritizira predvsem zvajanje ženskega subjekta na moškega).

O neprikrivanju subjekta, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost – korelatu neprikrivanja Drugega, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost – je torej mogoče govoriti tudi kot o neprojiciranju izgube identitete subjekta v Drugega oz. o nepreusmeritvi potencialno samomorilske agresije subjekta nad samim seboj na Drugega. Ali v besednjaku L. Irigaray (1984): gre za nezvajanje Drugega na subjekt – nezvajanje, o katerem L. Irigaray govori tudi kot o občudovanju. Oglejmo si nekoliko поближе to občudovanje.

Najprej je treba opozoriti, da se Irigarayeva tu navezuje na Descartesa, bolj natančno, na naslednje mesto iz Descartesovega dela *Passions de l'âme*: »Ko nas kak objekt, ki ga prvič srečamo, preseneti in ga smatramo kot novega ali močno različnega od tega, kar smo poznali prej, ali pa od tega, kar smo predpostavljali, da je moral biti, to povzroči, da ga občudujemo in smo od tega osupli; in ker se to lahko zgodi, preden na kakršenkoli način spoznamo, ali je ta objekt za nas primeren ali ni, se mi zdi, da je občudovanje prva od strasti in nima nasprotja, kajti, če objekt, ki nastopi, nima ničesar na sebi, kar bi nas presenetilo, nismo na noben način ganjeni in ga motrimo brez strasti.« (Irigaray, 1984, str. 20) Gre torej za mesto, kjer Descartes govori o občudovanju kot o prvi (od) strasti oz. kot o nečem, kar se zgodi, ko kako zadevo (oz. koga), ki jo prvič srečamo, obravnavamo kot nespoznatno oz. je ne moremo na nič zvesti. V navezavi na to mesto Irigarayeva (prav tam) pravi: »Ta osuplost, to začudenje, občudovanje vpričo nespoznatnega bi se moralo vrniti na svoje mesto: mesto spolne razlike.« In nadaljuje: »Na tem mestu se je dogajalo privlačevanje, posedovanje, spolna združitev, naveličanje itd. Ne to občudovanje, ki se nikoli ne polasti drugega kot svojega objekta. Za katero ostane ta objekt neosvojljiv, neobvladljiv, ireduktibilen«. K temu pa se lahko doda še naslednje (Irigaray prav tam): »Nikoli ne bom na mestu moškega, moški ne bo nikoli na mojem mestu. Kakršnekoli že so možne identifikacije, nikoli ne bo eden zasedel natanko mesta drugega – nezvedljiva sta eden na drugega.«

Neprikrivanje subjekta, da ni transcendenca, svoboda, aktivnost – korelat neprikrivanju Drugega, da ni imanenca, nesvoboda, pasivnost – je torej tudi občudovanje Drugega. O današnjem otroku pa bi torej lahko rekli tudi, da ga odrasli občuduje oz. da on občuduje odraslega.

Literatura

- ABC (2006). Supernanny's Top Ten Rules. Sneto s spletne strani www.abc.go.com.
- Fein, E. in Schneider, S. (1995). *The Rules (Time-Tested Secrets For Capturing The Heart Of Mr. Right)*. New York: A Time Warner Company.
- Fein, E. in Schneider, S. (1997). *The Rules III (Time-Tested Secrets For Making Your Marriage Work)*. New York: A Time Warner Company.
- Gray, J. (2002). *Otroci so iz nebes* (slov. prev. knjige *Children Are From Heaven*, HarperCollins, New York, 1999; prevajalka M. A. Tuševljak). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Irigaray, L. (1984). *Éthique de la différence sexuelle*. Paris: Minuit.
- Lacan, J. (1994a). Pomen falosa [The meaning of phallus]. V J. Lacan, *Spisi [Séminaires]* (str. 233–242). Ljubljana: Analecta.
- Lacan, J. (1994b). Znanost in resnica [Science and truth]. V J. Lacan, *Spisi [Séminaires]* (str. 305–325). Ljubljana: Analecta.
- Lacan, J. (2004). Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza [The mirror stage as formative of the function of the I]. *Delta*, 10 (1–2), 43–49.
- Puhar, A. (2004). *Prvotno besedilo življenja [The primary wording of life]*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Veseli, I. (1868). *Olikani Slovenec [The mannerly Slovene]*. Ljubljana: Matica slovenska v Ljubljani.
- Zaidman, C. (1992). »Manières de table«. V R. Dhoquois (ur.), *La politesse: vertu des apparences* (str. 181–196). Paris: Autrement.

Prispelo/Received: 22.02.2007

Sprejeto/Accepted: 14.04.2007